

VIRPI MÄKINEN

”Suurella sydämellä ja vaivannäöllä”:

Entisten päätoimittajien näkemyksiä *Teologisen Aikakauskirjan* toimittamisesta 1980-luvulta nykypäivään

TIETEELLISEN JULKAISUPOLITIIKAN MUUTOKSET JA VÄÄRISTYMÄT

Tieteellisen julkaisemisen käytänteet ovat muuttuneet viimevuosien aikana huomattavasti. Sähköiset julkaisualustat, tutkimusjulkaisujen avoimen saatavuuden¹ vaatimukset sekä englannin kielen valta-asema haastavat niin kotimaisia kuin kansainvälisiäkin tiedelehtiä. Viimeistään vuonna 2022 kaikkien uusien tieteellisten artikkeli- ja konferenssijulkaisujen tulee olla välittömästi saatavilla ja niille määrätään avoimuuden takaava CC-lisenssi turvaamaan tutkijan oikeuksia.² Koska avoimuus ja julkisuus ovat tieteen ja tutkimuksen perusarvoja, pääsy tutkimustiedon lähteille tulee taata kaikille siitä kiinnostuneille tahoille. Avoin tiede pyrkii myös edesauttamaan tutkijoiden tasavertaisia mahdollisuuksia julkaisemiseen tutkimusalasta, rahoituspohjasta tai uravaiheesta riippumatta. Linjaukset noudattavat kansainvälistä kehitystä.³ Avoin julkaiseminen muuttaa myös tutkimuksen arviointijärjestelmää niin, että yksittäisten tieteellisten julkaisujen arvioinnissa kiinnitetään laadun lisäksi huomiota myös

avoimuuteen. Tämä puolestaan edellyttää, että tutkijat priorisoivat CC-lisenssin mahdollistavia julkaisukanavia.⁴

Siirtyminen avoimen julkaisemisen saatavuuteen on jo vaikuttanut ja tulee vaikuttamaan kotimaisten tiedelehtien olemassaoloon ja aiheuttaa niille myös taloudellisia kustannuk-

- 1 Avoimella saatavuudella tarkoitetaan, että julkaisu on internetin kautta luettavissa, tulos-tettavissa ja kopioitavissa ilmaiseksi ja esteet-tömästi vähintään ei-kaupalliseen käyttöön. Ks. Tutkimusyhteisön kansallinen linjaus ja toimenpideohjelma 2020–2025 (osa 1), 12.
- 2 Tämä koskee vertaisarvioituja, opetusministe-riön julkaisutyypiluokittelussa kategorioihin A1 ja A2 kuuluvia artikkeleita.
- 3 Tutkimusyhteisön kansallinen linjaus ja toi-menpideohjelma 2020–2025 (osa 1), 2–3, 8, 10–11. CC-lisenssi (Creative Commons -lisens-si) on kansainvälinen lisenssistandardi, jonka avulla tekijä voi jakaa osan tekijänoikeuksis-taan ja antaa haluamansa vapaudet teoksen käyttäjälle. Ks. <https://creativecommons.fi>.
- 4 Tutkimusyhteisön kansallinen linjaus ja toi-menpideohjelma 2020–2025 (osa 1), 8.

sia. *Tutkimusyhteisön kansallisen linjauksen ja toimenpideohjelman 2020–2025* mukaan Tieteellisten Seurain Valtuuskunta (TSV) yhdessä muiden tahojen kanssa vastaa tiedelehtien toimittamiseen ja julkaisemiseen tarkoitettua Journal.fi -palvelun kehittämisestä, mikä muun muassa tarkoittaa julkaisukanavien muuntamista avoimiksi yhteisesti sovittavien periaatteiden mukaisesti.⁵ *Teologinen Aikakauskirja* (TA) on jo saanut taloudellista tukea sähköisen julkaisu-alustan kehittämiseen Tiedekustantajien liitolta. TSV:n vuosittainen valtionapu on puolestaan välttämätön säännöllisen julkaisu-toiminnan perustueksi. Ilman tutkijoiden kirjoituksia ja lehden tilausmaksuja lehti ei kuitenkaan pysyisi hengissä. Kun lehden embargo⁶ on 12 kuukautta ja yliopistot sekä tutkimusta rahoittavat instituutiot edellyttävät jo nyt, että tutkija julkaisee artikkelinsa viimeisimmän version välittömästi avoimesti,⁷ pelkona on, että yhä harvempi lukija haluaa enää maksaa alkuperäisestä julkaisusta ja odottaa sen ilmestymistä painetussa tai sähköisessä lehdessä. Onkin ensiarvoisen tärkeää, että muutosten keskellä kotimaisten tieteellisten aikakauslehtien olemassaolo turvataan.

Kansainvälistymisen vaatimukset niin tutkimusrahoituksen kuin akateemisten toimien haussa ovat puolestaan johtaneet englannin kielen valta-asemaan ja kansainvälisten julkaisujen korostumiseen tieteellistä pätevyyttä arvioitaessa. Kotimaisilla kielillä laaditut korkeatasoiset, vertaisarvioidut artikkelit ovat jääneet kansainvälisyyden jalkoihin. Tämä näkyy luonnollisesti myös kotimaisilla kielillä laadittujen tieteellisten kirjoitusten tarjonnan vähentymisenä, jopa aliarvostuksena tutkijoiden keskuudessa. Avointa julkaisemista koskevilla tavoitteilla kuitenkin todetaan, että ”tutkimusorganisaatiot ja tutkimusrahoittajat sitoutuvat tutkijoiden arvioinnissa tasapuolisuuteen julkaisun kielen suhteen”.⁸ Mitä tämä käytännössä tarkoittaa ja miten se toteutuu, jää nähtäväksi.

Tieteen yksi keskeisimmistä periaatteista, julkisuus, asettaa kuitenkin omat vaatimuksensa myös kielelle, jolla tutkimusta julkaistaan. On selvää, että pääosa tutkimuksesta julkaistaan maailmanlaajuisesti ymmärretyllä kielellä, mutta on julkisuusperiaatteen vastaista jättää kotikenttä hiljaiseksi. Kotimaisilla kielillä julkaisemiseen velvoittaa jo sekin, että valtaosa tutkimuksesta rahoitetaan julkisilla verovarolla. Lisäksi yhteiskunnallinen vaikuttaminen edellyttää sujuvaa kirjallista ja suullista kommunikointitaitoa omalla äidinkielellä.⁹ Yksi Avoin tiede -hankkeen perustavoitteista on lisätä tieteen yhteiskunnallista vaikuttavuutta.¹⁰

Myös huoli suomen kielestä ja sen asemasta tieteen kielenä on noussut esille.¹¹ Viimeaikaisten tutkimusten mukaan suomen kielen käyttöala on kaventunut, ja tämä näkyy erityisesti suomen asemassa tieteen kielenä.¹² Tieteellinen julkaiseminen kotimaisilla kielillä on ensiarvoisen tärkeää, jotta oman äidinkielen tieteellinen sanasto eläisi ja kehittyisi.¹³

Tämän katsauksen lähtökohtana ei ole huoli teologisen tieteen tasosta, joka on viimeisimmässä kansainvälisissä arvioinneissa todettu korkeaksi, vaan kotimaisilla kielillä tuotetun tieteellisen julkaisemisen tulevaisuudesta nimenomaan tieteellisen aikakauslehden näkökulmasta. Koska tulevaisuutta on vaikea ennustaa, tarkastelen kysymystä myös katsomalla taaksepäin *Teologisen Aikakauskirjan* lähistoriaa. Katsauksen taustaksi haastattelin TA:n entisiä päätoimittajia vuoden 2019 loppupuolella ollessani vielä itse lehden päätoimittaja. Pitkän historiansa aikana lehteä ovat luotsanneet lukuisat päätoimittajat, joista minulla oli mahdollisuus keskustella peräti neljän edeltäjäni kanssa: Eero Huovinen luotsasi lehteä vuosina 1981–1990, Markku Heikkilä 1995–2000, Risto Lauha 2000–2004¹⁴ ja Martti Nissinen 2004–2011.¹⁵ Juha Seppoa (k. 2018), joka toimi päätoimittajana vuosina 1991–1994, ei enää ollut mahdollista

haastatella. Esitin jokaiselle heistä seuraavat laajat kysymykset: Millaisia haasteita ja muutoksia TA:n toimittamisessa kaudellasi ilmeni? Mitkä teologiset, kirkolliset ja yhteiskunnalliset teemat tai kysymykset olivat ajankohtaisia päätoimittajakaudellasi ja miten niitä käsiteltiin TA:ssa?¹⁶

TEOLOGIAN KIELI

Teologisk tidskrift – Teologinen Aikakauskirja perustettiin vuonna 1896 kaksikieliseksi teologisen alan julkaisukanavaksi. 1920-luvun kielipoliittisissa kiistoissa lehden linja oli sovitteleva. Ruotsinkielinen otsikko oli kansilehdellä aina ensin 1930-luvulle saakka.¹⁷ Lehden varhaisvuosina kotimaisen teologikunnan lisäksi kirjoittajina ja toimituskunnan (nyk. toimitusneuvoston) jäseninä toimi useampikin pohjoismainen teologi.¹⁸ Kaksikielisyys on ilmennyt koko lehden historian ajan kansisivusta alkaen. Erityisesti Risto Lauhan pääkirjoitukset ovat olleet kaksikielisiä.¹⁹

Kirjaamattomana tavoitteena on ollut pitää teologisen tieteen kieli kunnossa. Toimituksessa on panostettu hyvään ja kauniiseen suomen tai ruotsin kieleen. Tieteellisyttä tavoittelevat ”höttötekstit” ja kapulakielen viljelijät ovat joko saaneet tekstinsä takaisin uudelleenkirjoitettavaksi tai toimittajat ovat itse uurastaneet niiden parissa. Martti Nissinen on jo vuonna 2004 julkaistussa TA:n kirjoituksessaan ”Tiedettä tieteen kielellä” ollut huolissaan kansainvälisen julkaisemisen vaikutuksista äidinkielen kehitykseen:

5 Kysymyksessä on Opetus- ja kulttuuriministeriön tukema yhteisrahoitteinen julkaisumalli. Tutkimusyhteisön kansallinen linjaus ja toimenpideohjelma 2020–2025 (osa 1), 11.

6 Tiedelehtiin osalta embargo on rajoitus, jonka mukaan aineiston vapaa käyttö alkaa vasta säädetyin odotusajan jälkeen julkaisun ilmestyttyä. TA:n embargo on 12 kk.

7 ”Välittömällä avoimuudella tarkoitetaan artikkelin vertaisarvioitun version julkaisemista avoimena julkaisijatahon/kustantajan kanavassa

tai rinnakkaistallentamista tutkijan/tutkimusorganisaation kanavassa ilman kustantajan asettamia embargoja. Välitön avoimuus ei kuitenkaan ota suoraan kantaa julkaisujen jatkokäyttöoikeuksiin, vaan ne määritellään erikseen.” Tutkimusyhteisön kansallinen linjaus ja toimenpideohjelma 2020–2025 (osa 1), 6.

8 Ibid., tavoite 4, kohta 2.

9 Ks. myös Nissinen 2004, 227–228.

10 Tutkimusyhteisön kansallinen linjaus ja toimenpideohjelma 2020–2025 (osa 1), 2.

11 Suomi tarvitsee pikaisesti kansallisen kielipoliittisen ohjelman. Suomen kielen lautakunnan kannanotto 26.10.2018: https://www.kotus.fi/ohjeet/suomen_kielen_lautakunnan_suosituksia/kannanotot/suomi_tarvitsee_pikaisesti_kansallisen_kielipoliittisen_ohjelman (luettu 29.12.2020).

12 Kokkarinen & Rauvala 2018.

13 Ongelmaan on myös puututtu, esimerkkinä Tieteen termipankki -hanke, Tieteen kieli – Vetenskapens språk -projekti sekä Tiedä suomeksi! -kiertue, joihin myös TA on osallistunut. Ks. <http://www.tieteenkieli.fi>.

14 Kaikki entiset päätoimittajat siirtyivät kautensa jälkeen Teologisen Julkaisuseuran toimitusneuvoston jäseniksi. Tämä käytäntö poistui seuran sääntöjen uudistuttua vuonna 2015.

15 Nissisen kokemus TA:n toimittamiseen on lehden historian pitkäaikaisin. Ennen päätoimittajuuttaan hän toimi toimittajana vuosina 1985–2004. Lisäksi heti päätoimittajakautensa päätyttyä Nissinen valittiin toimitusneuvoston jäseneksi ja sittemmin Teologisen Julkaisuseuran puheenjohtajaksi, jossa tehtävässä hän toimii edelleen.

16 Jokainen haastateltavista on luotsannut lehteä Eero Huovista lainatakseeni ”suurella sydämellä ja vaivannäöllä”. Yhdessä osaavan toimitustiimin kanssa TA on pystynyt vuosikymmenestä toiseen julkaisemaan korkeatasoista teologista tutkimusta kotimaisilla kielillä. Kiitän lämpimästi jokaista päätoimittajaa myös haastateluun löytyneestä ajasta ja siitä innokkuudesta, jolla menneitä muisteltiin.

17 *Teologisen Aikakauskirjan* perusti professori G. G. Rosenqvist, joka suhtautui kielipoliittisiin kysymyksiin maltillisesti. A. Lauha (1997, 444–445) tarkastelee lyhyesti 1920-luvun kielipoliittista tilannetta ja sen ilmenemistä *Teologisessa Aikakauskirjassa*.

18 Juva 1986, 342; A. Lauha 1997, 456.

19 Ks. esim. R. Lauha 2001, 485–486.

Kotimaisten kielten aliarvostus tieteen kielinä olisi karhunpalvelus paitsi kielille itselleen myös kansalaisten tasa-arvolle. --- Äidinkielellä kirjoittaminen on tarpeellista myös tutkijalle itselleen. Jokainen vierasta kieltä käyttänyt tutkija tietää, miten hankalaa oman tieteenalansa asioista keskusteleminen omalla kielellä voi olla. Terminologia on vieraskielistä, muualta opitut sanontatavat ja ajatusten muotoilut kääntyvät kankeasti omalle kielelle. Tuloksena on usein toivotonta kapulakiel-
tä, jota lukija häidin tuskin ymmärtää. Siksi tutkijan kannattaa harjaantua ilmaisemaan itseään sujuvalla äidinkielellä, ymmärrettävästi ja ilman turhia ”tieteellisiä” koukeroita – ei vain lukijan vaan myös oman itsensä vuoksi.²⁰

Lehdessä on toisinaan julkaistu myös englanninkielisiä, jopa vironkielisiä kirjoituksia, mutta nämä ovat olleet poikkeustapauksia. Yleensä kysymyksessä on ollut joko teemanumero tai yksittäisen tutkijan esitelmä, jonka toimitus on pyytänyt julkaistavaksi.

Teologien kansainvälistyminen alkoi jo 1980-luvulla, jos aihetta tarkastellaan julkaisukielen näkökulmasta. Esimerkiksi Helsingin yliopiston teologisessa tiedekunnassa vuosina 1982–1986 ilmestyneestä 35 väitöskirjasta valtaosa julkaistiin suomeksi (yht. 21 kirjaa), mutta englanniksikin ilmestyi jo yhdeksän ja saksaksi neljä kirjaa.²¹ Väitöskirjojen julkaiseminen erityisesti englanniksi on kasvanut koko tarkasteltavana olevan ajanjakson aikana. 2000-luvulle tultaessa suunnilleen puolet tiedekunnan väitöskirjoista kirjoitetaan englanniksi.²² Niistä valtaosa on eksegetiikan ja systemaattisen teologian aloilta.

TA ON KIRJOITTAJIENSA, EI PÄÄTOIMITTAJIENSA NÄKÖINEN

Tiedelehdet eivät elä pelkästään tilaajista vaan ennen kaikkea oman tieteenalansa ja sille läheisten tieteenalojen tutkijoista ja heidän

kirjoittamistaan teksteistä. Vastuu kotimaisilla kielillä tuotetun korkeatasoisen julkaisu- toiminnan ylläpitämisestä ja elossapysymisestä on kullakin tieteenalalla ja sen tutkijoilla. Juha Seppo linjasi asian TA:n osalta seuraavasti:

Lehden historian ovat muovanneet ensi sijassa siihen kirjoittaneet tutkijat, jotka ovat aikanaan pyrkineet antamaan lukijoilleen parastaan oman lohkonsa teologisesta tietämyksestä ja kehityksestä.²³

Myös jokainen haastateltava viittasi kirjoittajakunnan ensisijaiseen merkitykseen lehden sisällön tuottajina. Sitä julkaistaan, mitä tarjotaan, voisi yksinkertaistaen todeta. Entisten päätoimittajien mukaan käsikirjoitusten tarjonta ei ole koskaan ollut erityisen suurta, mutta hyvinä aikoina niitä on saattanut kerääntyä jonoksi asti. Kirjoittajia on myös etsitty aktiivisesti. Teemanumerot on toteutettu yleensä kutsumenettelyllä. Pääsääntöisesti lehti kuitenkin elää ja voi hyvin, kun tutkijat itse lähettävät oman alansa viimeaikaisia tutkimustuloksia julkaistavaksi tai virittävät niitä koskevaa keskustelua lehden sivuilla. Mikko Juva kiteytti asian TA:ssa (4/1986) julkaistussa kirjoituksessaan ”90-vuotias Teologinen Aikakauskirja ja sen avustajat” seuraavasti:

Suomen teologeilla on syytä kiitokseen ja tyytyväisyyteen siitä, että heillä on käytössään orgaani, jota voidaan luonnehtia adjektiivein kokoava, kriittinen, keskusteleva ja suvaitsevainen. Samalla Aikakauskirjan intellektuaalinen ja tieteellinen taso epäilemättä heijastaa uskollisesti maamme teologisen keskustelun tasoa. Millaiseksi tämä puolestaan on arvioitavissa, saamme laskea vain omaksi syyksemme tai ansioksemme.²⁴

Tarkasteltaessa *Teologisen Aikakauskirjan* kirjoittajakuntaa 1980-luvulta 2020-luvulle ilmenee ainakin kahdenlaista vähittäistä muu-

tosta. Ikäjakaumaltaan kirjoittajakunta on nuorentunut. Kun vielä 1980–1990-luvuilla pääosa kirjoittajista oli professoreita, dosenttitasoisia tutkijoita tai kirkollisia vaikuttajia, 2000-luvulle siirryttäessä kirjoittajista valtaosa on nuoria jatko-opiskelijoita tai postdoc-tutkijoita. Professorit julkaisivat entistä vähemmän. Sama koskee senioritutkijoita, joiden paine julkaista kansainvälisesti kasvoi jo 1990-luvun lopulta alkaen. ”Trendi on vahvistunut sitä mukaan kuin kotimainen tiede on kansainvälistynyt”, Nissinen huomauttaa.

Nuorentumisen lisäksi naisten määrä kirjoittajakunnassa on vuosien saatossa kasvanut, mutta oli hyvin vähäistä 1980-luvulla ja vielä 1990-luvun alkupuolellakin erityisesti Kirjoituksia (nyk. Artikkeleita) -osiossa.²⁵ Poikkeuksena ”Teologian tärkeimmät teemat” -numero (6/1990), jonka kirjoittajakunta oli hyvinkin naisvaltainen ja monitieteinen. Numerossa pohdittiin eri näkökulmista, millaisten aiheiden tulisi olla keskeisimpiä teologisessa ajattelussa ja tutkimuksessa. Numeron ideana oli etsiä kriittisiä ja luovia näkökulmia teologian harjoittamiseen ja kutsua kirjoittajiksi sellaisia teologiasta kiinnostuneita henkilöitä, jotka eivät toimineet silloisten teologisten tiedekuntien opettajina eivätkä välttämättä olleet koulutukseltaan teologeja.²⁶ Sen sijaan Ajan varrelta (nyk. Katsauksia ja keskustelua) sekä kirja-arvioita -osioihin naiset kirjoittivat enemmän koko tarkasteltavan ajanjakson aikana. Myös lehden toimitus on naisistunut. Nissinen rikkoi lasikaton ja nimitti TA:n historian ensimmäisen naispuolisen toimittajan (Virpi Mäkisen) vuonna 2004. Hänet valittiin myöhemmin myös TA:n ensimmäiseksi naispuoliseksi päätoimittajaksi (2010–2020).

Teemanumeroiden osalta kirjoittajakunta on aina ollut monipuolista ja tieteidenvälistä. Muiden tieteenalojen kirjoittajia on ollut mukana muun muassa raamatunkäännöstä,

kirkkolakia ja yhteiskunnallisia muutoksia koskevien teemojen käsittelyssä, joihin palaan tarkemmin tuonnempana.

VERTAISARVIOINTIA VUODESTA 1997 ALKAEN

Vain vertaisarvioinnin läpäissyt tutkimus katsotaan nykyisin tieteellisesti varteenotettavaksi julkaisuksi. Vertaisarviointi tuli käytännöksi kansainvälisessä tieteellisessä julkaisutoiminnassa jo 1940-luvulla, mutta sitä alettiin käyttää kotimaisissa julkaisuissa laajemmin vasta 1990-luvun loppupuolella.

TA:ssa referee-käytännön vakiintuminen alkoi vuodesta 1997 alkaen niin, että kaikki kirjoitukset, jotka toimitus katsoi tieteellisyden kriteerit täyttäväksi, lähetettiin vertaisarvioitavaksi toimituksen ulkopuolisille asiantuntijoille. Siihen asti joko päätoimittaja

20 Nissinen 2004, 228.

21 Kyseisenä ajanjaksona eksegeettien kansainvälisen julkaisemisen pääasiallisin kieli oli saksa. Vaikka systemaattisen teologian tutkimusaiheet olivat kansainvälisiä, ne julkaistiin pääasiassa vielä suomeksi. Jo vuodesta 1978 alkaen teologian alan väitöskirjoihin laadittiin lyhyt englannin- tai saksankielinen tiivistelmä. Sinikara 1988, 33.

22 Vuosina 2000–2010 julkaistuista 51 väitöskirjasta 25 oli englanninkielistä, yksi saksankielinen ja yksi ranskankielinen. Vuosien 2011–2020 välisenä aikana julkaistuista 116 väitöskirjasta 59 kirjoitettiin englanniksi ja yksi saksaksi. Lukumäärät ja julkaisukieli perustuvat e-thesiksestä katsomaani luetteloon.

23 Seppo 1997, 411.

24 Juva 1986, 345.

25 Kahdeksan naisteologia väitteli vuosina 1976–1986, ja jatko-opiskelijoiden joukossa naisopiskelijoiden määrä oli kasvamassa. Sinikara 1988, 32. Naisten määrä sekä perustutkintoa suorittavien, jatko-opiskelijoiden että väitelleiden joukossa on kasvanut vuosittain.

26 Huovinen 1990, 465.

päätti yksin julkaistavista kirjoituksista tai tekstejä luetutettiin toimituskunnan (nyk. toimitusneuvoston) jäsenillä. Tällöin nykyisen kaltaista vertaisarviointimenettelyä saatettiin kyllä käyttää hieman vieraampien aihepiirien arvioimisessa, mutta käytäntö oli enemmänkin poikkeus kuin sääntö. Käsikirjoituksia hylättiin joko siksi, että niiden taso ei ollut riittävä tai sen vuoksi, etteivät ne aihepiiriltään soveltuneet TA:aan. Jälkimmäiseen ryhmään kuuluneet kirjoitukset ohjattiin yleensä muualle, esimerkiksi *Historialliseen aikakauskirjaan* tai kielitieteen ja filosofian lehtiin. Vuodesta 2019 alkaen jokaisen artikkelikäsitelmän on arvioinut kaksi ulkopuolista asiantuntijaa.

AJANKOHTAISISTA TEEMOISTA TIETEELLISYYS EDELLÄ

Teologisen Aikakauskirjan tavoitteena on koko historiansa ajan ollut esitellä teologisten tieteenalojen tutkimustuloksia sitoutumatta mihinkään (kirkko)poliittiseen tai ideologiseen suuntaukseen. Lehti on suunnattu laajalle teologijoukolle, ja sen julkaisupolitiikan keskeiset arvot ovat olleet tieteellinen korkeatasoisuus ja yleistajuisuus.²⁷ Vielä Huovisen, osittain myös Sepon ja Heikkilänkin, kausilla yleistajuistamista painottava rooli teologien ammattilehtenä painottui nykyistä enemmän. Tämä ilmeni vireänä ajankohtaisia kirkollisia teemoja ja kiistakysymyksiä koskevana keskusteluna. Ajan varrelta olikin Huovisen mukaan TA:n luetuin palsta hänen kaudellaan.

Vaikka TA on tarjonnut erityisesti 1940-luvun alkupuolelta lähtien merkittävän teologiskirkollisen keskustelufoorumia ja lehden sivuilla on käyty kiivastakin keskustelua, erilaiset katsomukset ja mielipiteet ovat voineet ottaa vapaasti mitta toisistaan.²⁸ Esimerkkeinä Huovinen mainitsee eksegeettien ja systemaattikkojen väliset hermeneuttis-raamattuteologiset keskustelut 1980-luvulla. Erityisesti Heikki

Räisäsen ja Tuomo Mannermaan kirjoitusten julkaisemisessa oltiin erityisen tarkkoja, ettei kumpaakaan suosittu. Raamatuntutkimusta tarkasteltiin myös luterilaisen kirkon piispainkokouksen järjestämän symposiumin ”Raamattu, teologia ja kirkko” perustalta (3/1986).

Myös naispappeuskysymys herätti laajaa keskustelua TA:n sivuilla ja siihen osallistui teologisilta katsantokannoiltaan hyvin monitahoinen kirjoittajakunta (3/1980; numerot 1, 2, 4 ja 6/1985; 1/1986). Esimerkiksi naispappeutta koskevassa teemanumerossa (TA 1/1983) Simo Kiviranta ja Fredric Cleve kommentoivat kumpainkin omalla puheenvuorollaan Eeva Martikaisen kirjoitusta. Raimo Mäkelältä ja Irja Askolalta on omat artikkelinsa otsikolla ”Voiko naisen asema olla kirkossa erilainen kuin yhteiskunnassa?”

TA:n teemanumerot ovat tarjonneet erinomaisen alustan kirkollisten ja/tai yhteiskunnallisten kysymysten ja niitä koskevien uudistusten kriittisellekin arvioinnille tieteellistä tasoa unohtamatta. Esimerkkejä tällaisista 1980-luvulla julkaistuista numeroista ovat muun muassa raamatunkäännöstä koskeva teemanumero sekä kirkkolakia koskevat teemanumerot (4/1986 ja 2/1989). Teologien lisäksi aihepiirejä käsittelivät myös muiden tieteenalojen edustajat. Viimeksi mainitun teemanumeron artikkeleista silmiin pistää myös parhaillaankin keskustelun alla oleva kysymys rikokseen syyllistyneiden pappien kurinpitomenettelystä tuomiokapitulissa.

Myös uskonnonvapauslain muutosehdotuksia koskeva teemanumero (6/2001) oli monellakin tapaa merkittävä. Lehden ensimmäisille 14 sivuille on kopioitu lakiehdotukset Uskonnonvapauslaista, Perusopetuksen 13§, Lukiolain 9§, Kirjanpitolain 1 luvun 1§ ja Hautaustoimilaki. Kirjoittajakuntaan kuului vaikuttajia niin politiikan, tieteen kuin uskonnon alalta, esimerkiksi entinen kulttuuriminis-

teri Kalevi Kivistö ja yksi maamme edelleenkin johtavista ihmisoikeusjuristeista Martin Scheinin. Uskonnonvapauslakia koskevaa ehdotusta arvioidaan evankelis-luterilaisen ja ortodoksisen kirkon sekä uskonnollisten yhdyskuntien ja muiden uskontojen tunnustajien näkökulmista. Lauhan mukaan erityisesti Perusopetuslain 13§ ja Lukiolain 9§ kiinnostivat eniten, koska ehdotuksessa lähdettiin siitä, että tunnustuksellisesta uskonnonopetuksesta tuli luopua, mutta oman uskonnon opetus sallittiin. Samaisia teemoja käsiteltiin TA:ssa useasti vielä 2000-luvun ensimmäisten vuosien aikana. Uskonnonvapauslakinumero osoittautui menestykseksi niin tieteellisesti kuin taloudellisestikin. Numeron myötä TA sai mainosta myös ajan hermoilla olevana aikakauslehtenä. Eduskunta tilasi lehteä yli 250 kappaletta ja maksoi niistä irtonumerohinnan.

”Kulttuuri, kirkko ja kansalaisten uskonto”-teemanumeron (3/1997) taustalla oli useampiakin ajankohtaisia herätteitä kuten Kristillisen kulttuuriliiton (nyk. Kristillinen kulttuuri- ja uskontofoorumi Fokus) 50-vuotisjuhluvuosi sekä kulttuurifoorumit, joita järjestettiin eri puolilla Suomea.²⁹ Numero on monipuolinen kattaus kristinuskon ja kulttuurin kosketuspinnoina sen ajan yhteiskunnallisessa tilanteessa. Mielenkiintoisia ovat myös Ranskan ja Venäjän uskonnollisia tilanteita koskevat kirjoitukset.

Virolais-suomalaista yhteistyötä – Eestisoome koostöö käsittelevän teemanumeron (6/2003) tarkoituksena oli molemminpuolisen teologisen tuntemuksen edistäminen sekä julkaisuyhteistyön uudelleen rakentaminen Viron uuden itsenäistymisen myötä neuvostokauden päätyttyä. Myös henkiin herätetyn vironkielisen teologisen aikakauskirjan *Usuteaduslik Ajakiri* (Uskontotieteellinen Aikakauskirja) kanssa oli tarkoitus tehdä yhteistyötä, ja lehdet vaihtoivatkin vapaakappaleita joidenkin vuosien ajan.³⁰ Numerossa on normaalista

käytännöstä poiketen kirjoituksia sekä viroksi että englanniksi. Myös Lauhan pääkirjoitus on laadittu osin viroksi.

Tarkasteltavana ajanjaksona julkaistiin kaksikin TA:n omaa historiikkia: 90-vuotisjuhla-julkaisu (4/1986) sekä 100-vuotishistoriikki (5–6/1997). Jälkimmäisen numeron lähtökohtana oli tarkastella, mitä kirkon historiassa tapahtui vuosien 1896–1997 aikana ja miten TA siihen reagoi.³¹ Aiheita olivat muun muassa TA:n suhde kirkkoon ja tieteisiin, TA sotien välisenä aikana 1917–1939 sekä kulttuuri, politiikka ja yhteiskunta TA:n lehdillä sotavuosina 1939–1944.

Verrattuna aikaisempaan, ja erityisesti 1980- ja 1990-lukujen ajoittain kiivaaseenkin näkemysten vaihtoon TA:n sivuilla, keskustelu kirkollisten kiistakysymysten osalta on 2000-luvulle tultaessa laimentunut. Tähän ovat osasyinä olleet tieteellisyyden korostuminen vertaisarviointikäytänteiden vakiintuessa Heikkilän kauden loppupuolelta, mutta erityisesti Lauhan kaudelta alkaen, teologisen tutkimuksen kansainvälistyminen sekä sosiaalisen median ja muiden sähköisten julkaisualustojen nopea kehitys. Toisaalta 2000-luvun ensimmäisillä vuosikymmenillä TA:ssa on reagoitu moniinkin ajankohtaisiin aiheisiin. Tällaisia ovat muun muassa olleet pastori Markku Koiviston nostattama Nokia-ilmiö, uusi parisuhdelaki,

27 Ks. Huovinen (1981, 145), joka siteeraa Aarre Lauhan (päätoimittajana 1955–1964) sanoja TA:n toimituslinjasta.

28 Seppo 1997, 411.

29 Heikkilä 1997, 193–195.

30 R. Lauha 2003, 484–485.

31 Ajanjaksoon osuivat TA:n historian ensimmäisten päätoimittajien G. G. Rosenqvistin (päätoimittajana 1896–1915), Jaakko Gummeruksen ja Edvard Stenijin (1916–1933) sekä A. F. Puukon (1934–1954) kaudet.

kognitiivisen uskontotieteen ja spiritualiteetin teologian nousu sekä ekoteologia.

MARKKINOINNIN HAASTEITA

TA oli tilaajaluvuiltaan Suomen laajalevikkisin tieteellinen aikakauslehti Suomalaisen lääkäri-seuran julkaiseman *Duodecim*-lehden jälkeen aina 2000-luvun kynnykselle asti. Jo Seppo A. Teinosen päätoimittajakaudella (1965–1975) lehdestä kehittyi myös Pohjoismaiden laajalevikkisin teologisen alan aikakauslehti,³² jota paikkaa se pitää edelleen. Tästä huolimatta taloushuolet olivat tuttuja. Lauha kertoo kiertäneensä ”lakki kädessä kerjäämässä ilmoitustuloja.” Vaikka hän menestyikin niiden hankkimisessa erinomaisen hyvin, aina ei onnistunut. Näin kävi Raija Sollamon 60-vuotisjuhlanumeron kanssa vuonna 2004. Sitä varten Lauha oli ottanut yhteyttä Akateemiseen kirjakauppaan, joka oli jo vuosikaudet hoitanut TA:n ulkomaantilaukset. Osastopäälliköltä oli tullut tyyli vastaus: ”Emme mainosta kaikenlaisissa lehdissä.” Tähän Lauha ehdotti, että jättäisivät nimestään pois sanan ”akateeminen” ja olisivat pelkkä kirjakauppa.

Sekä Huovisen että Lauhan kausilla ilmoitusmyynti kasvoi huomattavasti: jokaisessa lehdessä oli pelkästään yhdeksästä kymmeneen sivua mainoksia takakannen sisäosa mukaan lukien. Ajat olivat vielä ilmeisen hyvät myös teologisen ja kristillisen kirjallisuuden kustantamiselle. Myös kustantajien markkinapolitiikka oli laatia niin kutsuttuja vuosisopimuksia, jotka edellyttivät ilmoitusta joka lehdessä. Mainoksia oli kristillistä ja teologista kirjallisuutta kustantavilta yhtiöiltä (Kirjapaja, Lasten Keskus ja Kirjaneliö), Kirkon tutkimuskeskukselta, herätysliikkeiltä (SLEY-kirjat, Karas-sana Oy, Herättäjä-yhdistys ja Suomen Raamattuopiston Kustannus Oy) sekä ortodoksisen teologian alan kustantajilta. Myös laaja-alaisemmin akateemista kirjallisuutta kustantavat Gaudeamus

ja Yliopistopaino mainostivat säännöllisesti lehden sivuilla. Yksittäisiä teoksia koskevia mainoksia saatiin myös WSOY:ltä ja Otavalta.

Sen lisäksi että TA on ollut Huovisen kaudesta lähtien Teologisen Julkaisuseuran jäsenlehti ja näin myös vähennyskelpoinen verotuksessa, vielä 2000-luvun alkupuolellakin oli selvää, että jokainen teologian opiskelija tilasi TA:n. Toimitus piti tästä huolen jokavuotisten fuksi-iskujen ja purkkapakettien, myöhemmin lakupakettien, voimalla. Lisäksi TA julkaisi vetäviä mainoksia *Kyyhkysessä*.

LOPUKSI

Tieteellisen aikakauskirjan toimittamisen ja julkaisemisen haasteet ovat olleet pitkälti samansuuntaisia aina 1980-luvulta nykypäiviin asti. Toimitus ei ole missään vaiheessa voinut jäädä lepäämään laakereilleen vaan töitä on ollut tehtävä. Suurin muutos on tapahtunut ulkopuolelta asetettujen yleisten akateemisten kriteerien myötä: lehden tieteellinen korkea taso on korostunut aiempaa enemmän ja samalla lehden teologiaa popularisoiva rooli on vähentynyt. Tähän kehitykseen tieteellisten aikakauslehtien, myös TA:n, on täytynyt mukautua. Tieteellinen korkeatasoisuus ei kuitenkaan poissulje selkeää, ymmärrettävää, kaunista ja monipuolista kieltä. TA:n pyrkimyksenä on edelleen huolehtia siitä, että suomi ja ruotsi säilyvät teologian kielinä.

TT, dos. Virpi Mäkinen (virpi.makinen@helsinki.fi) on teologisen etiikan ja sosiaalietiikan yliopistonlehtori Helsingin yliopistossa. Hän toimi *Teologisen Aikakauskirjan* päätoimittajana vuosina 2011–2020.

32 Juva 1986, 344. Teinosen kauden päätyttyä vuonna 1974 lehden levikki oli 2350. Korkeimmillaan levikki lienee ollut Huovisen ja Lauhan kausilla, jolloin tilaajamäärä oli noin 2600.

KIRJALLISUUS

- Heikkilä, Markku (1997). Näkökulmia kulttuuriin. *Teologinen Aikakauskirja* 102:3, 193–195.
- Huovinen, Eero (1981). Suomen teologien yhteinen äänenkannattaja. *Teologinen Aikakauskirja* 86:3, 144–145.
- Huovinen, Eero (1990). Teologian tärkeät teemat. *Teologinen Aikakauskirja* 95:6, 465.
- Juva, Mikko (1986). 90-vuotias Teologinen Aikakauskirja ja sen avustajat. *Teologinen Aikakauskirja* 91:4, 341–345.
- Kokkarinen, Jenni & Jutta Rauvala (2019). Suomi taantuu tieteen kielenä. https://www.kotus.fi/nyt/kotus-blogi/teravasti_kotus-blogin_lukijoiden_keskustelunavauksia?10487_m=29912 (luettu 29.12.2020).
- Kokkarinen, Jenni (2018). Tieteentekijät tiedeviestijöinä: Kyselytutkimus Tampere3-korkeakoulujen opetus- ja tutkimushenkilöstön keskuudessa. Kandidaatintutkielma. Tampereen yliopiston suomen kielen tutkinto-ohjelma.
- Lauha, Aila (1997). Teologinen Aikakauskirja soti- en välisenä aikana 1917–1939. *Teologinen Aikakauskirja* 102:5–6, 452–479.
- Lauha, Risto (2001). ”Be a Man in the Streets and a Jew at Home?” Debatt om religionsfrihet i 106 år i Teologisk Tidskrift. Satakuusi vuotta uskonnonvapauskeskustelua Teologisessa Aikakauskirjassa. *Teologinen Aikakauskirja* 106:6, 485–486.
- Lauha, Risto (2003). Virolais-suomalainen yhteistyö – Eesti-soome koostöö. *Teologinen Aikakauskirja* 108:6, 484–485.
- Nissinen, Martti (2004). Tiedettä tieteen kielellä. *Teologinen Aikakauskirja* 109:4, 227–228.
- Saarinen, Risto (1985). Teologiamme levikki ulkomail- la. *Teologinen Aikakauskirja* 90:6, 491–492.
- Seppo, Juha (1997). Suomalaista teologianhistoriaa Teologisen Aikakauskirjan lehdillä. *Teologinen Aikakauskirja* 102:5–6, 411.
- Sinikara, Kaisa (1988). Suomalaisen teologian tutki- muslinjoja viime vuosikymmenten aikana. *Teologi- nen Aikakauskirja* 93:1, 32–38.
- Suomen kielen lautakunta (2018). Kannanotto 26.10.2018: Suomi tarvitsee pikaisesti kansallisen kielipoliittisen ohjelman. https://www.kotus.fi/ohjeet/suomen_kielen_lautakunnan_suosituksia/kannanotot/suomi_tarvitsee_pikaisesti_kansallisen_kielipoliittisen_ohjelman (luettu 29.12.2020).
- Tutkimusjulkaisujen avoin saatavuus: Tutkimusyh- teisön kansallinen linjaus ja toimenpideohjelma 2020–2025* (1) (2019). Toim. Avoimen tieteen ja tutkimuksen kansallinen ohjausryhmä, Tiedon- julkistamisen neuvottelukunta ja Tieteellisten seurain valtuuskunta. Vastuullisen tieteen julkai- susarja 1:2019. <https://avointiede.fi/sites/default/files/2020-03/julkaisujenavoinnsaatavuus2019.pdf> (luettu 15.1.2021).